

Міністерство народної освіти України
КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ім. ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

На правах рукопису

Медведева Наталія Юрївна

**КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ
ЧАСОВИХ ФОРМ АНГЛІЙСЬКОГО ДІЄСЛОВА**

Спеціальність 10.02.04 — германські мови

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

дисертації на здобуття вченого ступеня
кандидата філологічних наук

Київ — 1992

Робота виконана на кафедрі англійської філології Київського університету ім. Тараса Шевченка.

Науковий керівник: доктор філологічних наук,
професор СТАРИКОВА О. М

Офіційні опоненти:
доктор філологічних наук, професор ЛЕВИЦЬКИЙ В. В.,
кандидат філологічних наук, доцент ШЕВЧЕНКО О. Л.

Провідна організація: Ужгородський державний університет.

Захист відбудеться 23 жовтня 1992 р. о 10 годині на засіданні спеціалізованої ради Д.068.18.11 при Київському університеті ім. Тараса Шевченка за адресою: 252017, Київ, бульвар Шевченка. 14.

З дисертацією можна ознайомитися в науковій бібліотеці університету (Київ, вул. Володимирська, 58).

Автореферат розісланий « 22 » вересня 1992 року.

Вчений секретар
спеціалізованої ради
кандидат філологічних наук,
доцент

Е. І. ЛИСЕНКО

ЛННБ України ім.В.Стефаніка

00816147 (R)

Реферована дисертація присвячена системному вивченню комунікативно-прагматичних особливостей часових форм англійського дієслова. Аналіз проводиться з позицій теорії прагматичного синтаксису, в центрі уваги якого - виявлення комунікативних функцій одиниць, елементів мови.

Осмислення онтології мови як засобу спілкування є однією з центральних проблем сучасного мовознавства. Увесь хід розвитку лінгвістичної думки переконливо показав, що підхід до мови як до структурно-семантичного утворення системи знаків, що склалася історично, не може забезпечити опис комунікативних особливостей мови, виявлення специфіки її функціонування, використання мови людиною з певною метою, для досягнення певного комунікативного ефекту. З огляду на те, що мова є основним засобом людської комунікації, людського спілкування, можна вважати, що адекватне уявлення про мову як про функціональну систему можна отримати лише аналізуючи використання мови, одиниць, або елементів її структури, у тому числі й граматичного, у реальних контекстах вживання. Як відмічав Е.Бенвеніст, "багато понять лінгвістики предстануть в іншому світлі, якщо відновити їх в рамках мовлення, яким є мова, що її привласнює людина", /Бенвеніст, 1974/, тобто якщо проаналізувати мову, її компоненти з урахуванням цілеспрямованих мовленнєвих дій комунікантів.

Вивченням відношення знаків до їх інтерпретаторів, тобто до людей, що користуються ними, займається, як відомо, прагматика, яку виділяють в межах семіотики - науки про знакові системи - поряд з синтактикою і семантикою. Співвідношення номінативного і прагматичного аспектів у значущих одиницях, які знаходяться на різних рівнях мови, є різним. Для слова як номінативної одиниці прагматичне значення є факультативною величиною, а для речення як одиниці спілкування, яке актуалізується

в умовах конкретного мовленнєвого акту, прагматичне значення виступає обов'язковою характеристикою. У контексті мовленнєвого акту конкретизується прагматичне значення речення, його ілюкутивна функція. Встановлення структурних і семантичних особливостей речень різних прагматичних типів, а також мовленнєвих актів, у контексті яких реалізуються різні речення, є основним завданням прагматичного синтаксису /Почешцов 1985; Старикова 1990; Чахоян 1988/.

Безсумнівно правомірним і важливим видається також дослідження прагматично значущих явищ у самому реченні-висловлюванні^I, у тому числі й явищ, які відносяться до морфології, з якими пов'язане мовне варіювання і утворення комунікативно-прагматичних варіантів речення. В ділянці морфології дієслова однією з найважливіших граматичних категорій у цьому плані є граматична категорія часу, дослідження прагматичних особливостей дієслівних форм якої і є предметом даної роботи.

Актуальність дослідження полягає у необхідності вивчення комунікативно-прагматичних особливостей граматичної категорії часу, обумовлених зв'язком даної категорії, як і інших дейктичних категорій, з мовцем, а також спроможність часових форм дієслова не тільки вводити речення у дейктичні координати, але й забезпечувати модифікацію прагматичного значення речення, збільшення або зменшення його ілюкутивної сили, яка пред-

^I Речення і висловлювання розуміються у даному випадку як співвідносні поняття, як дві сторони одного об'єкта, який при розгляді "знизу", від ієрархії нижчих рівнів виступає як речення, а при розгляді з боку мовлення - як висловлювання /Аспекты семантических исследований / Под ред. Н.Д.Арутюновой и А.А.Уфимцевой. - М.: Наука, 1980. - С. 33/.

ставляє комунікативний намір мовця, даючи йому тим самим можливість передавати різноманітні відношення до змісту повідомлення, адресата тощо у відповідності до його комунікативного наміру. Актуальність теми пояснюється також відсутністю системних досліджень прагматичних особливостей граматичних форм часу англійського дієслова, які відіграють важливу роль у формуванні комунікативно-інтенціонального змісту речення-висловлювання. Найвні описи граматичної категорії часу у сучасній англійській мові, як правило, зовсім не враховують або лише спорадично враховують специфіку комунікативної семантики часових форм дієслова і не дають внаслідок цього повного уявлення про комунікативно-прагматичний ефект, пов'язаний з використанням конкретних часових форм, і, таким чином, про закономірності їх вживання членами даного лінгвосоціуму у процесі їх мовленнєвого спілкування.

Основною метою дисертації є системне дослідження прагматично мотивованих випадків вживання часових форм англійського дієслова, з'ясування їх прагматично істотних характеристик.

Досягнення основної мети зумовлюється розглядом таких конкретних завдань:

- 1/ обґрунтування необхідності встановлення прагматичних особливостей часових форм дієслова;
- 2/ виявлення випадків прагматично мотивованого вживання різних часових форм дієслова;
- 3/ встановлення механізму формування прагматичних значень часових форм;
- 4/ виявлення співвідношення денотативного і прагматичного компонентів семантики часових форм;
- 5/ визначення прагматичного потенціалу часових форм діє-

слова, можливості їх прагматичного синкретизму, прагматичної багатозначності.

Методологічною основою дослідження є концепція діяльнісної сутності особи, її цілеспрямований характер і пов'язані з нею прагматичні аспекти мовленнєвої поведінки людини.

Методи аналізу, які використовуються в роботі, зумовлені природою об'єкта та предмета дослідження. В основу покладено індуктивно-дедуктивний метод дослідження, спрямований від накопичення мовного матеріалу – часових форм дієслова, вживання яких у конкретних висловлюваннях є прагматично мотивованим, – і його наступного аналізу – до встановлення закономірностей вибору мовцем відповідних форм часу у конкретних ситуаціях мовленнєвого спілкування. У роботі застосовуються також такі лінгвістичні методи і прийоми: компонентний аналіз, який сприяє з'ясуванню семантики граматичних форм шляхом їх розкладання на складові семантичні компоненти, трансформаційний, контекстологічний та актомовленнєвий методи аналізу, а також метод тлумачення значень граматичних форм.

Матеріалом дослідження слугували більше 5000 висловлювань, у яких вживання часових форм дієслів є прагматично мотивованим. Ці висловлювання, зібрані методом суцільної виборки із художніх творів англійських та американських авторів ХХ століття, являють собою переважно мову персонажів, тобто репрезентовану усну мову, діалог, у якому, як відмічав Л.В.Щерба, мова виявляє своє "справжнє буття" /Щерба 1915/. Незважаючи на художню трансформацію розмовної мови у літературному творі, остання досить вірно відбиває основні структурні риси "живої" мови /Швадова 1960/.

На захист виносяться такі положення:

I. Закономірності функціонування граматичних форм часу ан-

гліійського дієслова обумовлюються не лише особливостями їх власне граматичної семантики, які проявляються у їх здатності забезпечувати ідентифікацію моменту часу через його відношення до мовленнєвого акту, учасникам або контексту, але також їх здатністю вносити певний суб"єктивний смисл у висловлювання, пов"язаний з комунікативною інтенцією мовця, тобто забезпечувати реалізацію прагматичних значень.

2. Прагматично мотивоване вживання часових форм англійського дієслова полягає у їх здатності забезпечувати модифікацію прагматичного значення висловлювання, збільшення або зменшення його іллокутивної сили, даючи тим самим можливість мовцю висловити своє відношення до предмета мовлення, до змісту висловлювання, до ситуації, дійсності про яку йде мова, до адресата.

3. Часові форми розрізняються не лише категоріальною семантикою, але й прагматичним потенціалом, зумовленим специфікою їх власне граматичної семантики.

4. Величина прагматичного потенціалу часових форм дієслова прямо пропорційна їх здатності вживатися у контексті транспозиції, хоча і не обмежується їх транспозитивним вживанням.

5. Важливою особливістю часових форм дієслова є не лише їх семантична багатозначність, але й прагматична багатозначність, яка полягає у здатності однієї й тієї ж часової форми забезпечувати реалізацію різних прагматичних значень у різних мовленнєвих контекстах вживання.

6. Основними особливостями прагматичної інформації часових форм дієслова є її зв"язок зі знаковим змістом граматичної форми, периферійний характер і синкретизм прагматичних значень дієслівних форм часу, їх потенційна прагматична багатозначність, властиві їм відношення прагматичного узгодження

ня і розузгодження з іншими одиницями дискурсу, які реалізують певні прагматичні значення.

7. Виявлені прагматичні особливості часових форм англійського дієслова, що включають також і вираження відношення мовця до адресата, дозволяють віднести граматичні форми часу до корпусу засобів, які можуть використовуватися для вираження міжособових відношень у процесі мовленнєвої комунікації.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що в ній вперше проводиться комплексний аналіз, дається системний опис комунікативно-прагматичних особливостей часових форм англійських дієслів з урахуванням не лише лексичної семантики останніх, але також їх ролі у логіко-семантичній організації висловлювання, вираженні комунікативно-інтенціонального змісту висловлювання. У роботі вперше виявляється специфіка прагматичної інформації часових форм. Новим є також вивчення прагматично обумовленого використання часових форм дієслова з урахуванням комунікативної та інтеракціональної інтенцій, а також принципів кооперації і зв'язності як найважливіших принципів мовленнєвої поведінки комунікантів.

Теоретичне значення дослідження визначається його конкретним внеском у розробку теоретичних проблем мови як функціональної системи, зокрема – внеском у розробку цілої низки проблем прагматичного синтаксису: проблеми прагматичного значення висловлювання, прагматичного варіювання, прагматичної транспозиції, прагматичної полісемії граматичних форм, а також прагматизації значення граматичних форм. Результати виконаного дослідження видаються важливими також з погляду подальшого розвитку теорії граматичних категорій, зокрема категорії часу. В роботі показано, що сутність дієслівного часу не вичерпується його актуалізаційною значущістю, а торкається також і суб"єктивного

компонента висловлювання, його комунікативно-інтенціонального змісту. Виявлені особливості прагматично мотивованого функціонування часових форм видаються істотними з погляду комунікативної граматики, граматики мовлення, яка надбудовується над граматикою мови, етикетизації спілкування.

Практична цінність виконаного дослідження вишлює з того, що його положення знайшли застосування у методичних рекомендаціях з теоретичної граматики англійської мови /Прагматические особенности грамматической категории времени // Актуальные проблемы прагматического синтаксиса. Ч. I.- Харьков, 1991. - С. 5-28/, які використовуються на семінарських заняттях з теоретичної граматики англійської мови і проблемам мовленнєвого етикету на старших курсах факультету іноземної філології Київського університету. Крім того, матеріал і результати дослідження є важливими з погляду розвитку комунікативної компетенції і тому можуть бути використані на заняттях з практики англійської мови /навчання діалогічного мовлення/, в курсах теоретичної граматики, зокрема прагматичного синтаксису, на семінарських та практичних заняттях з курсів теоретичної і практичної граматики англійської мови /розділи "Грамматична категорія часу", "Прагматичне варіювання речення"/, в спецкурсах з проблем мовленнєвого спілкування, мовленнєвого етикету, а також при написанні курсових і дипломних робіт аналогічної тематики.

Апробація роботи. Основні положення дисертації відображені в 7 публікаціях: статтях, методичних розробках і тезах доповідей на всесоюзній і регіональних наукових конференціях. Результати дослідження обговорювались також на Всесоюзній конференції /Київ, квітень 1989 р./, на наукових семінарах аспірантів і засіданнях кафедри англійської філології /1989-1992 рр/

Структура і зміст дисертації. Робота містить 183 с. маши-

нописного тексту, із них 156 с. основного тексту, і складається із вступу, трьох глав /з висновками до кожної з них/, загальних висновків, списків основної наукової літератури /241 назва, з них 95 - іноземними мовами/ і джерел матеріалу дослідження /57 назв/.

У вступі обгрунтовано вибір теми і матеріалу дисертації, її мету і завдання, визначено новизну, теоретичне й практичне значення, описано методологічні основи і методи дослідження, сформульовано основні положення, що виносяться на захист.

У першій главі критично розглянуто найважливіші з погляду предмета дослідження проблеми граматичної категорії часу дієслова, а також деякі положення теорії мовленнєвих актів.

Категорія часу є найважливішою граматичною категорією дієслова, що забезпечує вказування на локалізацію мовлення, подій, які описуються у висловлюванні, у часі. Дейктична функція граматичної категорії часу, її зв'язок з мовцем визначає її об'єктивно-суб'єктивний характер. З огляду на це видається доцільним доповнення відомого визначення граматичного часу, сформульованого Р.Якобсоном, як шифтрової категорії, що характеризує факт, про який повідомляється, по відношенню до факту повідомлення, зазначенням відношення до мовця.

Основні дані, накопичені лінгвістичною наукою стосовно специфіки граматичної категорії часу в сучасній англійській мові /і, наскільки нам відомо, у багатьох інших мовах/, орієнтовані перш за все на знаковий зміст граматичних форм часу, їх категоріальне значення. Комунікативна значущість граматичної категорії часу, пов'язаної з мовцем, не обмежується, однак, зазначенням одних лише часових параметрів висловлювання. Специфіка комунікативної семантики граматичних форм часу в сучасній англійській мові, як, треба думати, і в багатьох інших мо-

вах, обумовлюється не лише особливостями їх денотативного значення, але також їх спроможністю вносити суб"єктивний компонент в комунікацію, пов"язаний з вираженням певних прагматичних значень - основних та другорядних значень, що суміщаються з основними, - а також їх модифікацій /про типи прагматичних значень див.: Старикова 1985/. Саме спроможність різних часових форм, які виражають подібний реальний час, реалізувати різні прагматичні значення, надає можливість мовцю найбільш адекватним чином виразити свій комунікативний намір, наприклад: "Shall we be going?" said Hermione. "Rupert, you are coming to Shortlands to dinner? Will you come at once, will you come now, with us?" (D.H.Lawrence)

Використання тієї чи іншої часової форми може забезпечити модифікацію прагматичного значення висловлювання, збільшення або зменшення його ілюкутивної сили, його категоричність /не-категоричність і внаслідок цього - різний ступінь впливу висловлювання на адресат, що обумовлює той чи інший характер мовленнєвого спілкування, його ефективність. Така особливість дієслівного часу, яка досі системно не вивчалась, вказує на необхідність його поглибленого дослідження не лише в структурно-семантичному, але й в комунікативно-прагматичному аспекті, з його орієнтацією на людину, що користується мовою як засобом спілкування.

Функція спілкування, комунікативна функція мови, безпосередньо представлена у висловлюванні, у мовленнєвому акті як мінімальній одиниці вербального спілкування. Через це вивчення комунікативно-прагматичних особливостей часових форм дієслова доцільно пов"язувати з аналізом їх функціонування в реченні, що актуалізується в контексті конкретного мовленнєвого акту як складноструктурованої одиниці.

У другій главі досліджується функціонування часових форм англійських дієслів основних логіко-семантичних типів у висловлюваннях базисних комунікативно-прагматичних класів різної структурно-семантичної організації. Аналіз фактичного матеріалу засвідчує, що прагматично мотивоване функціонування часових форм дієслова, яке полягає в їх спроможності передавати порядок з часовими параметрами висловлювання відношення мовця до змісту висловлювання, до представленої у ньому дійсності та адресата, пов'язане з їх здатністю виступати засобом реалізації двох основних стратегій: збільшення і зменшення ілюкутивної сили висловлювання. Висловлювання, які допускають градацію ілюкутивної сили і тому становлять інтерес з погляду прагматично мотивованого функціонування часових форм дієслова, включають констативи, директиви, комісиви, експресиви, тобто усі основні типи висловлювань по їх комунікативній меті, або ілюкутивній силі, за винятком декларацій, або декларативів, які являють собою висловлювання максимального ступеня конвенціоналізації.

Модифікація прагматичного значення висловлювання, що включає дієслово у відповідній формі часу, може забезпечуватися наявністю у граматичній формі не лише диференціальних, але й потенціальних сем, реалізація яких і зумовлює збільшення або зменшення категоричності висловлювання. Механізм збільшення / зменшення ілюкутивної сили висловлювання, що забезпечується тією чи іншою часовою формою, може полягати у зміщенні часових параметрів подій, зображуваних у висловлюванні, їх наближенні до умовного дейктичного центру висловлювання / "я", "тут", "зараз" /, що має місце, наприклад, у випадках використання теперішнього часу для представлення минулих або майбутніх подій, або, навпаки, віддаленні мовця від дейктичного центру шляхом

використання, наприклад, минулого часу для вираження подій, що відбуваються у теперішньому часі /див. приклади нижче/.

Часові форми дієслова, перш за все теперішні часи, вказуючи на майбутній характер дії, одночасно передають упевненість мовця в істинності судження, що випливає з його знання, і забезпечують тим самим збільшення ілюкутивної сили висловлювань-констативів, наприклад: "We leave for Livorno early in the morning." (F.S.Fitzgerald) "We better hurry," I said. "The show starts at two-forty." (J.D.Salinger) "Are you sure Horace'll play? When will you know?" "He's meeting me right after I get out of here..." (K.Amis)

Часові форми, які забезпечують збільшення ілюкутивної сили висловлювань-комісивів, підкреслюють намір мовця виконати повну дію, дотримуватись певної лінії поведінки, наприклад: "Who said anything about money? He's not getting another cent out of you, my girl, and certainly not out of me." (M.Dickens)

У висловлюваннях-директивах відповідні часові форми дієслів - засоби збільшення ілюкутивної сили - підкреслюють категоричність наказу, вимоги, заборони тощо, наприклад: "Now then, get out of here," cried the woman. "You're not coming in whatever you say." She tried to push the gate to, but Arthur's foot prevented her. (W.S.Maugham)

У корпусі дієслівних форм - операторів зменшення ілюкутивної сили висловлювання - важлива роль належить минулим часам, які забезпечують некатегоричність непрямих директивів - висловлювань-прохань, у використанні яких мовець керується принципами ввічливості і такту, наприклад: I was wondering if you could do me a favour. I've lived too long in a corrupt world. I begin to see its temptations. I was rather hoping you'd help me to see through them. (J.Fowles)

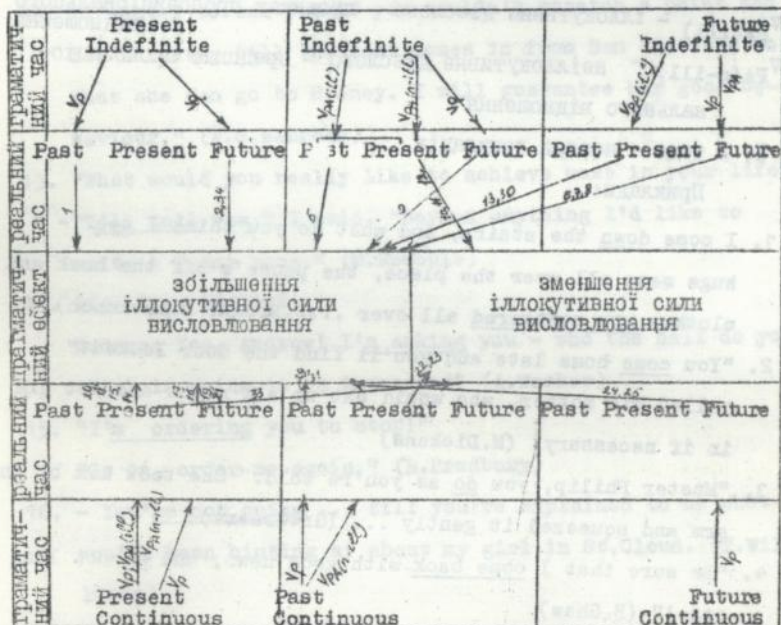
На відміну від граматичних форм імператива, властивих прямим директивним висловлюванням, які можуть вживатися в будь-яких ситуаціях спілкування, у тому числі й таких, що розрізняються ієрархічними статусами комунікантів, непрямі директивні висловлювання в варіюваними часовими формами дієслів можуть вживатися або у симетричних ситуаціях спілкування, учасники яких мають рівний комунікативний статус, або в асиметричних ситуаціях, які характеризуються більш авторитетною позицією мовця.

Аналіз матеріалу засвідчує, що всупереч існуючим уявленням про синонімію часових форм дієслова, які виражають подібні часові відношення, такі часові форми слід визнати квазісинонімічними, оскільки їх взаємозамінюваність блокується суб"ективно-модальними украпленнями у значення форм у відповідних ситуаціях спілкування. Наприклад, Present Continuous Tense у питальних реченнях типу When are you coming to see us?, на відміну від Present Indefinite Tense / пор.: When do you come to see us?, надає додаткові прагматичні значення зацікавленості мовця у виконанні дії адресатом, вживання дієслова саме у цій часовій формі забезпечує дотримання принципу ввічливості. Пор. також: 1. Why do you always make excuses for her?

2. "Why are you always making excuses for her?" (J.Updike)

Вибір відповідної форми із кількох конкуруючих часових форм дає можливість мовцю не тільки назвати необхідні часові параметри події, про яку йде мова у висловлюванні, але й виразити відношення до тих чи інших компонентів мовленнєвого акту, передати необхідні відтінки комунікативного наміру мовця, наприклад: "Listen, Daniels, I won't try to discuss your letter over the phone. But I must speak to you. I'm coming to see you. I'll get there as fast as I can." /A.Rand/

З огляду на те, що специфіка внутрішньої, логіко-семантичної організації висловлювання виявляється в наявності інтенціональних і неінтенціональних груп дієслів, які по-різному співвідносяться з мовцем, виражаючи його внутрішню і зовнішню діяльність, поглиблене вивчення комунікативно-прагматичних особливостей часових форм проводиться в роботі з урахуванням зазначеного характеру їх семантики. Аналіз мовного матеріалу підводить до висновку про те, що одна і та ж часова форма дієслів різних логіко-семантичних типів може виступати способом реалізації стратегії збільшення або зменшення ілюкутивної сили висловлювання, забезпечуючи тим самим відповідний прагматичний ефект. Взаємозв'язок семантичних і прагматичних значень часових форм дієслів, а також логіко-семантичних особливостей останніх можна схематично представити у такий спосіб:

граматичний час	Present Perfect (Continuous)	
реальний час	Past	Present
прагматичний ефект	збільшення іллокутивної сили висловлювання	зменшення іллокутивної сили висловлювання

Умовні позначки:

V_P - пропозиціональне дієслово

$V_{PA(111)}$ - іллокутивне дієслово - предикат пропозиціонального відношення

$V_{PA(n-111)}$ - неіллокутивне дієслово - предикат пропозиціонального відношення

1, 2 тощо - номери прикладів

Приклади:

1. I come down the stairs, and what do you think I see? - a huge mess all over the place, the phone's off the hook and clothes are scattered all over .. (P.Brown, S.Levinson)
2. "You come home late and you'll find the door locked!" yelled his mother, who would sat up all night and let him in if necessary. (M.Dickens)
3. "Master Philip, you do as you're told." She took him by the arm and squeezed it gently ... (Gr.Green)
4. "Be sure that I come back with good news, and am not long gone!" (B.Shaw)
5. "Who are you?"

"Leonard Cromwell."

"Do you have identification?"

"I live here."

"I asked you, do you have identification?" (H.Fast)

6. "You'll be sorry," said the mayor. (R.Bradbury)

7. "You'll go and have a rest." (Gr.Green)

8. "Master Philip," she said, "you'll say you're sorry."

(Gr.Green)

9. It was on a summer afternoon in the middle of the twenty thousandth year that the city ceased waiting. In the sky a rocket appeared. (R.Bradbury)

10. "I thought you were supposed to be in favour of all this kind of thing." (K.Amis)

11. "I just wanted to apologize for last night." (D.Lodge)

12. "I wanted to ask you if you couldn't stretch a point and let her stay till the boat comes in from San Francisco so that she can go to Sydney. I will guarantee her good behaviour." (W.S.Maugham)

13. "What would you really like to achieve most in your life?"

"I'll tell you," I said. "Beyond anything I'd like to write a funny book." (M.Drabble)

14. Pip: You, Andrew?

Andrew: Yes, Andrew! I'm asking you - who the hell do you think is going to be impressed? (A.Wesker)

15. "I'm ordering you to stop!"

"Go on, order me again." (R.Bradbury)

16. - You're not going ... till you've explained to me what you've been hinting at about my girl in St.Cloud. (T.Williams)

АНБ им. В. Стефанова
АНУРСР

17. "I'm going back home if there's any more of this."
(D.H.Lawrence)
18. "... you're always teasing. I never really know if you really ..." "I'm not really teasing." (J.Fowles)
19. The Bakers were just ahead of us going up the steps, and we passed decorous greetings. "I believe we're seeing you at tea." (J.Steinbeck)
20. "My dear fellow," I interrupted brutally, "that was a bilious attack. You're always having bilious attacks."
(A.Christie)
21. "When is Dad coming home?" he asked.
"Oh," she said, "pretty soon." (A.Tyler)
22. "I was hoping that we might find more congenial surroundings at your studio." (J.Gary)
23. "We were thinking - Felicity was wondering ... if you could possibly take them /children/ back to England..."
(N.Shute)
24. "You'll be seeing Her Majesty in London, of course," the Prime Minister said. (A.Hailey)
25. "Run along now, all of you. Your mother'll be waiting."
(K.Amis)
26. "Hallo. I'm afraid Anna's gone out."
"So I've just been hearing. Never mind, she'll have to come back some time, won't she?" (K.Amis)
27. Seeking to change the subject, the Prime Minister said, "Harvey, I've been wanting to talk about your department." (A.Hailey)
28. "Now then, young lady, you can just cut out this Mr.Thompson on lark, I've been meaning to mention it to you be-

fore." (K.Amis)

29. "In my youth I was always striving - how hard! - to feel religiously and aesthetically. Here, said I to myself, are two tremendously important and exciting emotions."

(A.Huxley)

30. "...I'll thank you to leave us; it can be no further affair of yours." (T.Capote)

31. "There's one room we haven't filled yet. Barker was coming, but ... now he's standing for the President of the Union..." (E.Waugh)

2. "You know," Milly said slowly, "I've always thought there was something strange about Mr.Warrender. (A.Hailey)

33. We're wondering if you have any suggestions. (G.Leech)

Прагматично суттєве варіювання часових форм інтенціональних і неінтенціональних дієслів примножує кількість прагматичних варіантів речень - парадигматично зв'язаних висловлювань, використання яких мовцем є контекстуально і ситуативно обумовленим, наприклад.

I have been / was wondering whether you could do me a little favour. (P.Brown, S.Levinson)

I hope / am hoping you'll give us some advice.

We start / are starting for Istanbul to-night. (G.Leech)

Закріплення окремих прагматичних значень у формах часу англійських дієслів веде до створення своєрідного динамічного стереотипу їх використання, безпосередньо пов'язаного зі схильністю мовленнєвої і розумової діяльності людини до стереотипів.

Прагматично мотивоване вживання часових форм не підкоряється жорстким правилам, подібним до правил граматики, які

обумовлюють вживання граматичних одиниць в рамках мови як системно-структурного утворення. У виборі часових форм із певної кількості конкуруючих форм часу дієслова мовець керується правилами вербального спілкування, властивими даному мовленнєвому співтовариству, в тому числі і принципом ввічливості як одним із найважливіших принципів мовленнєвого спілкування комунікантів.

У третьій главі дисертації досліджуються основні властивості прагматичної інформації часових форм дієслова.

Одна із суттєвих особливостей прагматики часових форм дієслова полягає в тому, що вони несуть прагматичну інформацію, вживаючись переважно у так званих невластивих значеннях. Транспозиції часових форм дієслова як наслідок переведення граматичної форми із сфери її основного граматичного значення у ділянку граматичного значення іншої форми можуть лежати в основі прагматичного транспонування речення, обумовлюючи відповідний характер його прагматичного значення, властивої йому ілюквативної функції.

Прагматично відмічене вживання часових форм має місце у випадках так званої подвійної транспозиції: 1/ транспозиції теперішнього часу в сферу майбутнього і 2/ транспозиції індикатива в імператив, в основі якої - спільна віднесеність дії в майбутнє, наприклад:

But again the phone called her. Dick called up to change his hat from bed to luggage stand, and in alarm Rosemary put her hand over the mouthpiece of the phone. "You're not going!" (F.S.Fitzgerald)

Важливою особливістю прагматичної інформації часових форм англійського дієслова є її тісний зв'язок з категорі-

альною семантикою граматичної форми часу. У пропорційному відношенні доля прагматичної семантики граматичної форми, яка вживається у невласних функціях, превалює над долею граматичної семантики, хоча і є тісно з нею пов'язаною. Тому не дивно, що типово прагматична інформація часових форм в учбових посібниках з граматики нерідко подається як така, що відноситься до її категоріальної семантики. Це стосується, зокрема, одного з випадків вживання Present Continuous, пов'язаного з вираженням дії, яка характеризує особу, що її виконує /Котляр 1979; Кобринна 1985/. Йдеться про випадки типу *She is always grumbling*. Слід, однак, відмітити, що прагматично мотивоване вживання будь-якої часової форми, в тому числі і форми Present Continuous Tense, можливе лише у реченнях, які допускають суб'єктивну інтерпретацію, "реагують" на людський фактор. Показовими з цього погляду можуть бути висловлювання:

1. *The Earth is always moving.*

2. *He is always moving somewhere about.*

Прагматично мотивованою є часова форма лише у другому реченні саме через зазначену вище її специфіку.

Іще одна особливість прагматичної інформації, властива, зокрема, і часовим формам, полягає в тому, що вона виражається сукупністю мовних засобів. Наприклад, у висловлюванні "*You can't take anything because you're not going*" (J.D. Salinger) часова форма Present Continuous виражає майбутній час і забезпечує реалізацію значення споконання завдяки тому, що в позиції підмета вживається займенник другої особи *you*, а висловлювання має, крім того, особливу інтонацію.

Аналіз матеріалу також засвідчує, що характер прагматичного ефекту часових форм, які виступають засобом збільшення

або зменшення іллокутивної сили висловлювання, може обумовлюватися особливостями прагматично суттєвих зв'язків дієслів з іншими одиницями дискурсу, властивими їм відношеннями прагматичного узгодження або розузгодження, що можуть також підсилювати або зменшувати кооперативний чи конфліктний характер спілкування.

Часові форми характеризуються синкретизмом значень, який відноситься не лише до їх знакового змісту, але й до їх прагматики. Прикладом може бути форма Future Indefinite Tense, що забезпечує /разом з іншими мовними засобами/ повне прагматичне варіювання речення, а також вираження додаткових прагматичних значень, пов'язаних з передачею відповідних емоцій мовця, наприклад:

"My sister couldn't have gone through such tommyrot if you hadn't been goading her on. So I'll thank you to leave us; it can be no further affair of yours." (Т.Сароте)

Подібно до синкретизму значень граматичних форм часу, властива їм потенційна багатозначність може бути властивою не лише знаковому змісту форми, але й її прагматиці. Потенційна прагматична багатозначність граматичних форм часу полягає у їх здатності виступати у різних мовленнєвих контекстах операторами збільшення або зменшення іллокутивної сили висловлювання, виражаючи одночасно різного роду відношення мовця до змісту висловлювання або дійсності, що описується в ньому, до адресата, забезпечуючи кооперативний чи конфліктний характер спілкування. Пор., наприклад:

1. "I'm getting out of here in about three seconds, Bessie! I'm giving you fair warning. Let's not wear out our welcome, buddy." (J.D.Salinger)

"I'm wondering from what angle you contemplate the possibility of certain financial burdens - or losses - which affect your own personal interests." (A. Rand)

2. I heard you knew nothing of the case.

I need the money here and now, you heard!

У загальних висновках до роботи відсумовуються головні теоретичні результати дослідження. Тут, зокрема, наголошується, що загальні закономірності функціонування граматичних форм часу англійського дієслова зумовлюються особливостями не лише їх власне граматичної семантики, але й притаманної їм прагматичної інформації, пов'язаної з вираженням відношення мовця до дійсності, до змісту висловлювання, до адресата. Потенціал функціонування граматичних форм часу англійського дієслова не дорівнює їх категоріальному значенню.

Подальше вивчення особливостей функціонування граматичних одиниць у реальних мовленнєвих контекстах буде сприяти створенню граматики мовлення, що надбудовується над граматикою мови і, таким чином, поглибленому вивченню мови як засобу людського спілкування.

Основні положення дисертації відображено у таких публікаціях автора:

1. О прагматических особенностях функционирования временных форм английского глагола // Формально-семантические корреляции языковых единиц. - Киев: УМК ВО, 1989. - С. 131-136.

2. О семантике и прагматике грамматической категории времени /на материале английского языка/ // Тезисы конференции "Функциональные и семантические корреляции языковых

единиц" /17-19 апреля 1990 г./ Киев, 1990. - С. 192.

3. К вопросу о прагматике Present Continuous Tense /в соавторстве/ // Вестник Киевского университета. Романо-германская филология. - 1990. - Вып. 24. - С. 50-54.

4. О роли грамматических категорий глагола в выражении вежливости // Прагматика этноспецифического дискурса. Материалы симпозиума /17-19 сентября 1990 г./ - Балдь, 1990. - С. 129-130.

5. О функциональной семантике временных форм английского глагола // Семантика единиц языка и речи. Межвузовская региональная научная конференция. Тезисы докладов. - Уфа: Башкирский гос. ун-т., 1990. - С. 62.

6. Прагматические особенности грамматической категории времени // Методические рекомендации по теоретической грамматике к разделу "Актуальные проблемы прагматического синтаксиса" курса "Английский язык" /Часть I/. - Харьков: ХИЭИ, 1991. - С. 5-28.

7. О свойствах прагматической информации временных форм глагола // Вопросы романо-германской филологии. - Киев, 1992. Деп. в Укр. НИИЯИ от 28.01.1992, № 102 Ук 92. - С. 105-112.

М. С.

Зам. 248, тир. 100. Друкарня Київського університету.
Київ-17. Бульвар Шевченка, 14.

467 258

AB 25.612
AB 25.612